

PAP BALÁZS

Az akrosztichonok és az első harminchárom

Balassi Bálint lírája, főképp az ún. *Nagyciklus* komoly kihívást jelent kutatói és értelmezői számára. Abban egyetértés mutatkozik, hogy rendszerezett, sőt megkomponált versfüzér-ről van szó, és a szerkezetét leírni igyekvők többségének elképzelései a harminchármas szám köré szerveződnek, azonban a megszületett strukturális elemzések egyike sem vezetett szakmai konszenzushoz. Az érvek sok esetben nem állják ki az idő próbáját, sőt bizonyos hipotetikus felvetések a későbbiekben úgy működnek érvként, hogy azok valóság-tartalma nem kerül felülvizsgálatra, egészen egyszerűen tetszetős, tényként kezelt adalék-ként válnak újabb elképzelések részeivé, alapjává. E dolgozat nem kíván újabb felvetéseket megfogalmazni a tekintetben, hogy milyen ciklusszervező erő építi Balassi szerelmes verseit kompozícióvá, kizárólag apró javaslatokat igyekszik tenni egyes, magukat makacsul érvényesnek gondoló, felvetések létjogosultságát illetően Balassi akrosztichonos versei kapcsán.¹

*

Balassi akrosztichonjainak vizsgálatával számos tudós foglalkozott. Leglényegesebb hozadéka az ilyen típusú vizsgálódásoknak a versfőkben szereplő nevek azonosítására tett kísérletek voltak, melyek sok esetben sikerrel jártak: valós személynek feleltették meg az ott olvasható nevet; néhány esetben csak feltételezéseket fogalmaztak meg. Az akrosztichonok vizsgálata mindenesetre nem minden esetben zajlott kellő következetességgel. Az akrosztichon alapú attribúció csapdájába sétált bele az irodalomtörténet-írás, amikor megteremtette az első magyar szerelmes verset költő költőnőt, Csáky Borbálát, akiről idő-közben kiderült, hogy voltaképpen azonos Balassi Bálinttal. Bizonyos esetekben nem kellőképp indokolt és igen valószínűtlen következtetések levonására teremtettek alapot. Komlowszki Tibor olvasta ilyen módon a Krusit Ilona nevére írt vers akrosztichonját. Ráadásul ő a sorok első betűit igyekezett értelmes szóvá olvasni annak dacára, hogy a régi magyar verset nem tördelték sorokra, így tipográfiailag ki sem ütközhettek az első betűk, az ilyen akrosztichon tehát túlon túl elrejtőzött volna a kereső szemek elől². Furcsa és helyenként megmosolyogtató nézetek is megfogalmazódtak akrosztichonok tekintetében,

¹ A tanulmányban megfogalmazódó állítások némelyike azoknak az izgalmas beszélgetéseknek hozadéka, melyeket a Pécsi Tudományegyetemen tartott *Bezzeg nagy bolondság* című szeminárium-sorozat hallgatóival folytattam, illetve azok a nem kevésbé motiváló és tartalmas eszmecsere-k, melyek köztem, Vadai István és Fazekas Sándor között zajlottak le.

² Komlowszki Tibor: Balassi, Kerecsényi Judit és az Eurialus és Lucretia. ItK 1969. 391–406.

így legalábbis elgondolkodtatóan hangzik a Szabó–Kőszeghy-kiadások szerint értelmes TMAÖLVJJ (*Negyvenharmadik A fülemilének szól*) akrosztichon, mely a kiadók szerint töredékes, fordított akrosztichon, vagyis: JJVLÖAMT, alighanem a Júlia, vagy Júliámat értelemmel; vagy az ötvenhatodik vers KJAKHÉST versfői, melyek nyilván a Ki a kést! fel-szólítást fogalmazná meg. A fordított akrosztichonos javaslat mintájára akár tekinthet-nénk erodált, értelmes akrosztichonnak a huszonhatodik vers SDDGDLVIA szót kiadó versfőit, Lívia névalakra javítva. Nyilván a fenti példa Júlia névalakja szükségszerűen fel-fedezendő minden lehetséges helyen tudva, hogy Balassi egy időben így nevezte múzsáját.

Tekintsük át újra az általunk ismert Balassi-korpusz értelmesnek tartott akroszti-chonjait! Az első változat a Kőszeghy Péter – Szentmártoni Szabó Géza³ féle kiadásokból, míg a második változat a repertóriumból⁴ származik.

Második	CHRISTINAMT / CRISTINAM
Negyedik	BALASSI BÁLJNTHÉ ANNA / BALASSI BALJNTHE ANNA
Hatodik	BEBEK IVDJT / BEBEK JWDJT
Hetedik	MORGAI KATAM / MORGAJ KATA
Tizenkettedik	SUSANAM / SUSANAM
[Tizennyedik]	CHAK BORBALAÉRT GT / CHAK BORBALAERT
Huszonkettődik	ITEM AV
Huszonharmadik	KRVSJT ILONA / KRVSJT ILONA
Huszonötödik	LOSONCSI ANNA / LOSONCSI ANNA
Huszonhetedik	ANNAMÉRTH E / ANNAMERT
Harmincharmadik	BALASSI BALINTHÉ / BALASSI BALINTHE
Negyvenharmadik	TMAÖLVJJ [J JVLÖAMT]
Negyvennyolcadik	SINE VJ / Sz I NEVI
Ötvenegyedik	ÁRKA SVNANAM
Ötvenhatodik	KJAKHÉST
Ötvenkilencedik	SÓFIÁM / SOFIAM
Júlia szózatját	JE ÁDVIAM
Bizonnyal esmérem	BALASSI BALINT / BALASSI BALINT

Az akrosztichonok többsége látszólag nem igényel különösebb magyarázatot, jobban szemügyre véve őket azonban fontos apróságok figyelhetők meg. Először is van olyan vers, melyet nem akrosztichonosként tart számon a régi magyar versek repertóriuma, kiadók azonban értelmes akrosztichonokat sejtenek bennük. Másfelől az akrosztichonok köz-lése/felvétele nem ugyanazt a szabályrendszert követi. A repertórium az akrosztichon terjedelmét – többnyire – az utolsó értelmezhető betűnél határozza meg, mindazonáltal nem következetes: A SUSANAM esetében az M-et értelmes, a MORGAJ KATAM esetében szükségtelen jelként értelmezi. A Kőszeghy–Szabó-kiadások egy akrosztichonosnak tartott vers versfőit végig közlik, nem ismernek ún. vakbetűket, abból a feltevésből indulva ki, hogy egy akrosztichonos vers versfői a vers egészén át értelmes szöveget tartalmaznak.

³ Gyarmati Balassi Bálint énekei. S. a. r.: Kőszeghy Péter, Szabó Géza., Bp. 1986.

⁴ Répertoire de la poésie hongroise ancienne. Szerk. Horváth Iván, Paris, 1992.

Emiatt bizonyos nők alanyesetben, bizonyosak birtokos személyjellel szerepelnek a versfőkben; sőt ha a költő neve szerepel az akrosztichonban, akkor van, hogy magáénak mondja a verset, van, hogy csak szignálja.

Minthogy a XVI. századi költészetben számos olyan verset találunk, mely több strófát tartalmaz annál, amekkora az akrosztichonja, nem kell feltétlenül ragaszkodnunk ahhoz az elképzeléshez, hogy egy akrosztichon „végigéri” a költeményt. Ha így teszünk, nem kell az akrosztichon részeként értelmezni a GT betűket a CHAKBORBALAÉRTGT esetében, lemondva arról, hogy egy Csák Borbáláért (ad absurdum Csak Borbáláért) alapított gazdasági társaság jegyezné a verset, sőt nem kellene elmerengeni azon sem, hogy az ANNA-MÉRTHE szöveg jelentése Annámért egy vak E-vel, esetleg Annám ért-e?, vagy Anna, mér’ te?, beérhetjük egyszerűen annyival, hogy Annához címeztük a szerző. Ha a repertórium elvét követnénk bármennyire is megerősített értelmű, de értelmes szöveget kellene látnunk a fenti példában, csakúgy, mint a KJAKHÉST esetében⁵.

Azonban az A és M betűk igen gyakran fordulnak elő sorkezdőként, így könnyen írhatjuk a véletlen számlájára ottlétüket egy értelmes akrosztichont követően. Ráadásul, ha így olvas a vakszemünk, némiképp következetesebb akrosztichonkészítési metódus bontakozik ki előttünk. Nehezen eldönthető tudniillik, hogy Balassi az akrosztichonban magáénak akart-e mondani valakit, vagy egyszerűen csak a nevét kívánta odaírni.

Igen erős érv lenne a kezünkben, ha a költő szerelmei között szerepelt volna legalább egy Eszter; vagy a Hedvig nevet nem szlovákos alakban szerepeltette volna, hiszen az ESZTEREM alak helyett szereplő ESZTERAM, árulkodó lenne, és hasonlóképp szemet szúrt volna a mély hangrendű toldalék a Hedvig névalak után.

Kétségtől számos példa hozható arra, hogy az akrosztichonban szignált versek birtokos személyjelet tartalmaznak de azok a vers költőjükhöz tartozását fejezik ki, sőt az illetén toldalékolás nem is tekinthető szabályszerűnek: legalább ennyi ellenpélda is hozható. A fenti felsorolásban is látható, hogy mindkét változat követésre talál Balassi költészetében is. Ilyenformán arra semmi okunk, hogy a negyedik vers BALASSI BÁLJNTHÉ ANNA akrosztichonjában vakszövegnek minősítsük a THÉ szakaszt, hiszen utána értelmesnek látszó szöveg következik, de erről a későbbiekben még bővebben lesz szó.

A versekkel kapcsolatban kifejezett birtokviszonyon kívül tehát feleslegesnek érezzük minden más toldalékolás megjelenítését az akrosztichonokban.

Ami a latin nyelvű akrosztichonokat illeti, meg kell jegyeznünk, hogy igen valószínűleg dolog, hogy a latinul kétséget kizáróan jól tudó Balassi ilyen „tartalmatlan” akrosztichonokat írt volna akkor, amikor a század ránk maradt latin akrosztichonjai többnyire terjedelmesek voltak, vagy egy-egy névalak deákos alakját örökítették meg. Az ITEM AV értelmesnek minősítése érzésünk szerint túlzás, ahogy a SINE VJ latin, erőtlenségű feloldása, vagy az ugyanerre megfogalmazott repertóriumából származó Sz I NEVI javaslat is.

Balassi értelmezhető akrosztichonjai véleményünk szerint a következők:

⁵ Elgondolkodtató, hogy miért szerepel a bizonytalan akrosztichonú költemények között a Remén-ségem nincs már nekem kezdetű vers (RPHA 1201), melynek feltételezett akrosztichonja RM UTASE. A szöveg szinte dekódolhatatlan, ráadásul még egy helyütt több forrást említ, másutt csak a Balassa kódexet jelöli meg forrásául, ahol a versfők a RMDSKOT szöveget adják.

Második	CHRISTINA
Negyedik	BALASSI BÁLJNTHÉ ANNA
Hatodik	BEBEK IVDJT
Hetedik	MORGAI KATA
Tizenkettedik	SUSANA
[Tizennegyedik]	CHAK BORBALA
Huszonharmadik	KRVSJT ILONA
Huszonötödik	LOSONCSI ANNA
Huszonhetedik	ANNA
Harmincharmadik	BALASSI BALINTHÉ
Ötvenegyedik	ÁRKA SVNANA
Ötvenkilencedik	SÓFIÁ
Júlia szózatját	JEÁDVIGA
Bizonytal esmérem	BALASSI BALINT

A fiktív lírai önéletrajz

A Balassi-életművel kapcsolatos állítások közül talán az egyik legkevésbé vitatott az, hogy a költő verseit kiadásra szánta. Az egyik legerősebb érv emellett az, hogy a bizonyosan nyomdába került *Szép magyar komédia* ajánlásában erre utalást tesz. Az ajánlást sokan sokféle indokkal olvasták és elemezték újra. Legkivált arra leltek benne bizonyítékot, hogy Balassi korában is igen nagy hatású versszerző volt, mi több egyenesen költői kör szerveződött köré. Érdeemes azonban egy igen fontos passzusát megint újraolvasni, jelesül azt, amelyben a kiadás-megjelentetés problematikája kerül elő.

„Végye kegyelmetek [ti.: az erdélyi asszonyok] is jó néven, és nyomorult szolgáló gyanánt fogadja bé kegyelmetek házában [ti. a Szép magyar komédiát], szolgáltatson kegyelmetek véle mindenkoron, de főképpen akkor, mikor az világbíró szerelemnek győzhetetlen nagy hatalmát érzitek magatokon.

Ha ez elsőben szerzett szolgálóleányom kedves léssen kegyelmeteknél ezért a szolgálatomért, rövidnap más szolgálót is szerzek kegyelmeteknek, ki nemcsak ékes énekkel is, és valami dolgok az én szerelmemben megtörténnek, mindazokról írt szerelmes levelekkel gyönyörködteti tikegyelmeteket.”

Ez a két passzus az, amely miatt a feltétlen edíció gondolata megfogalmazódik. Lévén a más *szolgáló* kifejezés egyszerűen összeköthető a Balassa-kódex Balassi-szövegeivel, meg is nyugodhatunk az arra irányuló kiadási szándék feltevésében.

Véleményünk szerint a helyzet nem ennyire egyszerű, még akkor sem, ha a *valami dolgok az én szerelmemben megtörténtek* részlet megelőlegezi is a későbbi fiktív lírai önéletrajz típusú olvastok megjelenését is.

Balassi egy megjelentetendő, vagy megírandó (!) műről beszél, melyre egyaránt igaz az, hogy nem csak énekekből áll és az, hogy nem kizárólag a saját szerelméhez kapcsolható levelek alkotják. (A *levelek* szó jelentése természetesen a legkevésbé sem egyértelmű: jelenthet mai értelemben vett leveleket, de akár a könyv levelét, vagyis oldalát is.) Eddig szemlátomást a bekezdés szigorú értelmezéséről lemondva a kéziratos szerelmi lírára gondolták érvényesnek, holott az néhány összekötő (és nem csak magától Balassitól szár-

mazó) passzustól eltekintve csak énekeket tartalmaz. Ráadásul magától értetődően irradialódott a mondat levelekről beszélő második fele a szövegértelmezésekbe.

A bekezdés szigorúbb olvasata szerint a szöveg egy másik – talán soha el nem készült – műre utal, de erre a ciklusra legfeljebb abban az esetben, ha feltesszük, hogy nem (csak) ebben a formájában létezett eredetileg, hanem tekintélyes mennyiségű prózai vagy drámai részt is tartalmazott.

A második változat esetében a fiktív lírai önéletrajz-szerű olvasatok létjogosultsága nem kérdőjeleződik meg alapjaiban, csak meginog.

A fiktív lírai önéletrajz-szerű olvasatok java része Varjas Béla meghatározó tanulmányán alapszik⁶. Vonalvezetésükben közös az, hogy két harminchármas szerelmi ciklust tesznek fel, a ciklusokat egy Balassi által megkevert időrendű versekből álló szerelmi történetnek gondolják, valamint az, hogy középpontjában (a később Johannes Secundus nyomán Júliaként emlegetett) Losonczy Anna áll, illetve, hogy az első harminchárom vers akrosztichonjaiban megnevezett nők kivétel nélkül Balassi szerelmi kalandjainak vagy tervezett szerelmi kalandjainak szereplői voltak. Kulcsfontosságúnak gondolják az első Aenigma című verset a ciklus értelmezésében, sőt annak elsőségét a megkomponáltság alapvető bizonyítékként jegyzik, azt a gondolatot erősítve vele, hogy a név nélküli versek szereplője, vagy megszólítottja az az Anna-Júlia, akinek hol szolgáljaként, hol rabjaként élt és írt a versek szerzője.

A dolgozat hátralévő részében azt igyekszünk megvizsgálni, hogy értelmezhetőek-e a Balassi versek (ebben az esetben az akrosztichonos Balassi-versek) egy olyan kontextusban, mely nem számol a minduntalan Anna-imádattal.

Az Aenigma kapcsán legutóbb idézett állítás igazságtartalma épp hipotetikus volta miatt nem kell, hogy kötelezően elfogadott legyen. Elég feltenni a lényegesen lazább szerkezetű első harminchárom költeményről azt, hogy nem a Júlia szerelem ihlettségében születtek, és az Aenigma tragédiája újra és újra ismétli magát az egyes darabokban egy olyan színpadon, ahol történetesen Losonczy Anna és mondjuk Bebek Judit szerelme egymással egyenértékű. Egy ilyen gesztussal a fiktív jelző legalábbis könnyen elfelejtetővé válna, nem is kell egyebet tenni, mint az Aenigma eddig rejtett képletét kicsit tágítani és a szebbik hattyú=Júlia összefüggést szebbik hattyú=szeretőre cserélni; a neves vagy névtelen női szereplőkről ugyanis nyugodtan állítható, hogy nem Balassi mellett öregedtek meg. Az alapösszefüggés ilyen módosítása érvényessé teszi a kezdő vers egyes versekhez kapcsolását, megerősítve az elhagyottság vagy viszonszeretlenség újra és újra artikulálódó meglétét.

A második, Kristina, nevére írt versről Varjas azt állítja, hogy a kortárs olvasók számára csak Dobó Krisztinát, a későbbi feleséget jelentheti; ezt erősítené a vers házasságot szimbolizáló gyűrű-motívuma is. Azt, hogy a vers miért helyezkedik el a ciklus legelején, holott a harmincharmadik utáni bejegyzés egyértelműen jelzi, hogy a házasság a két rész közti cezúra, Varjas azzal indokolja, hogy ha közvetlenül a *Bocsásd meg Úristen* elé ren-

⁶ Varjas Béla: Balassi lírai regénye: a Nagyciklus. In: A magyar reneszánsz irodalom társadalmi gyökerei. Budapest, 1982. 309–346.

dezte volna a szerző, akkor része lenne minden ifjú véteknek. Tekintve, hogy a harminc-harmadik darab előtti versek mindegyike része ifjúsága bűneinek, függetlenül attól, hogy milyen távolságban vannak a gyónásverstől, nem állítható bizonyosan, hogy ez a Krisztina az a Krisztina lenne.⁷ A gyűrű-motívum pedig, mint azt Klaniczay Tibor megjegyzi, nem feltétlenül házassági szimbólum.⁸

Ami a névazonosságot illeti, míg a LOSONCSI ANNA akrosztichon esetében egészen bizonyos, hogy Losonczy Annához írt költeményről van szó, de nem bizonyos, hogy minden ANNA szót tartalmazó vers hozzá íródott. Bizonyos ugyanis az, hogy a megcsonkult ÁRKA SUNANAM akrosztichon Zsuzsannája nem élt Bécsben együtt dolgozva Annamáriával, minthogy az is, hogy nem szított Lengyelországban tüzet. Könnyen feltehető, hogy egy Valamilyen Krisztina nevére készült, ahogy alighanem írt Balassi verset egy Valamilyen Hedvig és egy Valamilyen Zsófia nevére is.

A negyedik vers akrosztichonjában előkerülő Anna kilétét illetően nem nyilatkozik szerzője. Sőt az utolsó strófában a következőket írja:

*A versszerző neve fel vagon jegyezve,
Könyvhullatásiban rendelte ezt egybe.
Keserves énekbe;
Ha Istent szereted, ne tréfálg meg érte.⁹*

Vagyis a BALASSI BÁLJNTHÉ ANNA szövegnek csak az elejét említi meg, mintha az Anna rész, nem is lenne ott. Varjas értelmezése szerint ez a név igenis a fókuszban van. Némiképp erőltetettnek tűnik, ahogy a vers összes Annáját elének tárja: a 2. és a 9. strófa *Annak* kezdőszavában felfedezni véli a nevet, így különös jelentőséget tulajdonít az akrosztichon befejezésének is, annak ellenére, hogy a versfők szövege csak az első részére utal, bár arra sem kellene feltétlenül.

Mindenesetre az ANNA az akrosztichon része. Sőt integráns része. Véleményünk szerint azonban sajátos viszonyban van az addigiakkal. A BALASSIBÁLJNTHÉ részben ugyanis nem valakihez, hanem valakiről beszél. Az ANNA részben pedig egyes szám második személyű megszólított szerepel. Ilyen törés nem valószínű, hogy véletlenül keletkezzék. A vers két darabja egymásra utal; a hátsó rész beszél az azt megelőzőről, ráadásul úgy, hogy a strukturálisan elváló rész versfőire utal. Az akrosztichon első felének ragja a szerző és a vers viszonyára vonatkozik, nem Anna lesz Balassi Bálinté, könnyen lehet, hogy az utolsó négy strófa később csatolódott egy kész, szignált vershez, és mint ilyen egyfajta fricskázó uszály vagy cauda, amely (egy) Annának tesz szemrehányást, egyúttal könyörög a boldogságért, a fentebb megnevezett szerző boldogságáért.

A következő, női nevet is említő akrosztichon a *Bebek Judit nevére* címet viseli. Egy szerelmi kalandról szól, amely alighanem hamar véget ért. A nyolcadik strófa viszonzatlan szerelemet és az azt követő boldogtalanságot villantja fel, a tizedik a boldogtalanság be-következtéről ad számot. A közte lévő nyolcadik azonban valami egészen másról szól:

⁷ Bódis Henriett felvetése nyomán.

⁸ Klaniczay Tibor: A szerelem költője. In: Uő. Reneszánsz és barokk. Bp., 1961. 183–295.

⁹ A dolgozat idézeteinek forrása az idézett Kőszeghy–Szabó kiadás.

*Judit nevére méltán nevezték ötet keresztségben,
Mert hasonlónak Judit asszonyhoz látom mindenekben,
Gerjedek ehez, mint Holofernes, én is szerelemben.*

A bibliai Judit asszony hősiességével megóvta a zsidókat a pusztulástól azáltal, hogy csellel a vadállati Holofernes közelébe férkőzött, majd saját gyengesége dacára fejét vette. A fent idézett strófában szerepel mind Judit, mind Holofernes. Ha egyszerű bók kívánna lenni, minden bizonnyal beérhetné szerzője annyival, hogy a szépséges és fiatal özvegy-asszony alakját idézi meg, akinek bátor hősiességéhez nem férhet kétség; ám közben önmagát a jó színben semmiképp fel nem tüntethető Holoferneshez hasonlítja, ahhoz a Holoferneshez, aki megrészegedve sátrába parancsolja az árulónak gondolt asszonyt, hogy aztán kedvét tölthesse rajta. A fennköltnek aligha nevezhető vágyakozás büntetése akkor a férfi számára a lefejezés volt, ebben a versben azonban valami egészen más történik.

A tizedik strófa így kezdődik:

Távozván attól, aki szerelme gerjesztett engemet

Vagyis nem a beszélő sorsa volt lefejezés, sokkal inkább az asszony járt pórul. Az ezt követő szomorú hang nem is a szerelmes beletörődés hangja, sokkal inkább emlékeztet az utolsó két strófa együttesen egy önkritikával és az ismétелhetetlenség szomorúságával megfogalmazott albára egy véget ért, talán nem mindkét fél által egybehangozóan kívánt románc után.

A Morgai Kata nevére írt vers több szempontból is figyelemre méltó.

Egyfelől a cikluson végigvonuló szolga-rab viszony – mely viszony trubadúr gyökereiről jeles tudósok emlékeztek meg – megfordul: a beszélő jutalma lesz egy rabnő Vénusz állhatatos szolgálatának áráként. A *fin amors* ilyen típusú átértelmeződése az előző Bebek Judithhoz írt vershez hasonlóan a legkevésbé sem magasztos holofernesi vágyak kifejeződése. Az utolsó strófa mindenestre idézni látszik a latrikánus *Hatvanodik* költeményt.

[Hetedik]

11 *Mit mondjak felőle többet, én nem tudom,
Mert minden szépségnek jelít rajta látom:
Legyen fottig jó hozzám, én csak azt kívánom.*¹⁰

[Hatvanodik]

5 *Többet szólnom dolgunkról nem szükség,
Elég, hogy megvolt minden édesség,
Ölelgetés, csók, tánc, gyönyörűség,
Ékes beszéd, tréfálás, nevetség,
Ki ugyan nem elég,
Bús szívemnek, mert ég,
De versemben itt legyen immár vég.*

Hogy az utolsó vers kívánsága beteljesült-e arra válasz lehet az Aenigma című vers, ha minden egyes darab kulcsversének tekintjük.

¹⁰ Kiemelések tőlem.

A tizenkettedik Zsuzsannáról (és nem Zsuzsannához) szóló, Marullus nyomán szerzett vers díszlete és környezete minden konkrét asszonytól távol van, hasonlóan az ezt megelőző *Áldott szép Pütkösdednek gyönyörű ideje* kezdetűhöz. A bánat eltávoztatásáról, hirtelen és korántsem tartós vigasztalódásról szól. A vers nem is idézi meg magát Zsuzsannát, ő csak az akrosztichon miatt emelkedik ki a búfelejtető sokaságból.

A tizenharmadik vers címe: *Kit egy szép leány nevével szerzett*. A cím kellőképp rejtélyes, tudniillik nem tartalmaz akrosztichont, és női név sem fordul elő benne. Az értelmezések úgy tartják, hogy a *nevével* alak jelentése ez esetben nevében lenne, tehát egy ún. női dallal volna dolgunk. A női dal ötlete valószínűleg a sokáig nem Balassi verseként számon tartott tizennegyedik vers miatt merült fel. Azt azért tartották női dalnak, mert akrosztichonja női nevet hordoz, és a Balassa-kódexnél korábban előkerült forrásból is ismerjük. A Csereyné-kódexben ránk marad változatot sokáig Cháky Borbála költeményének tartották. Ekkor született meg a régi magyar női dal ideája. Balassi szerelmi lírájában mindenesetre nem is feltétlenül állna egyedül a tizenharmadik mint női dal, hiszen ilyenként tartják számon a huszonötödik, *Losonczy Anna nevére* szerzett verset is, amely ráadásul akrosztichont is tartalmaz. Ha a műfajt ilyen, pusztán a címek alapján megjelölő logikából szabályt kellene elvonnunk, a következőt kapnánk: Balassi címadási technikája szerint, ha egy vers az *X. Y. nevére* alakot viseli címében, akkor akrosztichonos versnek kell gondolnunk, függetlenül attól, hogy beszélője milyen nemű; ha az *X. Y. nevével* alakot, akkor a beszélője szükségszerűen nő. A szabály kétségkívül suta. Míg a huszonötödik versről viszonylag könnyen belátható, hogy beszélője nő, lévén igen valószínűtlen, hogy egy férfi képes lenne valakit oktanul „más szűz kezére eresztetni”, addig a tizenharmadik vers nem ennyire egyértelmű. Egyrészt idegen földön él, talán bujdosik a beszélő, és ez inkább férfiakra jellemző. Másfelől a nyaklánc viselése és a gerlice motívum az, amely a női beszélőt leginkább megképzí, ezek azonban nem kizárólag női attribútumok. Akárhogy is, a versből vagy erőszakkal eltávolítottak egy nevet, vagy valami általunk (még) nem ismert címadási eljárásról van szó. Úgy tűnik, hogy a Csáky Borbála miatt megszületett női dal ötlet olyan következtetlenségre sarkallja a kutatókat, hogy egyszer így, másszor úgy értelmezzenek egy-egy címet.

A huszonharmadik, Krusith Ilona nevére szerzett vers igen népszerű volt az értelmezők körében. Említettük Komlovszki Tibor Kerecsényi Juditos sorakrosztichon ötletét, mely fontos érvként igyekezett szerepelni a tekintetben, hogy az Eurialius és Lucretia szerzője mégis Balassi Bálint lenne. A vers Krusith Ilonája egy ifjan elhunyt leányzó, aki korabeli állítások szerint nem különösebben bájolta el szépségével környezetét. Ezt szem előtt tartva talán megkockáztatható, hogy a vers valami érdekkapcsolatra irányuló szándék meghíúsulása utáni keserű-ironikus költemény.

Hetedik strófája így szól:

*Íme lám naggyal meghaladtad az te szépségeddel,
Az kinek nevét viseled te vezetékneveddel,
Az napnál hatalmasb vagy te két szép szemeddel,
Szép Diána is semmi hozzád magaviseléssel.*

Szentmártoni Szabó Géza olvasatában a vezetéknev itt nem Krusith, hanem a Trója história Szép Ilonája, akit Krusith Ilona felülmúl szépségével. Ha azonban szó szerint olvassuk, akkor a lényegesen kevésbé hízelgő: „szebb vagy az apádnál” állítás látszik kibontakozni a sorokból. Ezek után talán könnyebben érthető a tizedik strófa első két sora:

*Nem illik azért neked lenni hozzám most félkedvvel,
Ha meggondolod, hogy kiket hadtam én éretted el,*

Vagyis egy számonkérő hang, mely ezek után ajánlja szolgálatát a nőnek, talán ironikusan, talán sértetten, a szüzies ódzkodás miatt. Mindazonáltal a kudarc az Aenigma miatt ide is idevetül.

A huszonhetedik, *Anna nevére* című költemény az utolsó az első harminchárom versből, melynek akrosztichonja női nevet tartalmaz. A többiekhez hasonlóan itt is harag és szeretetlenség jelenik meg, melyet a kulcverssel összeolvasva könnyű értelmezni. A fentebb elmondottak alapján állítható, hogy legfeljebb valószínű Anna azonossága Losonczy Annával.

*

E dolgozat igyekezett néhány ponton ellentmondani a fiktív lírai önéletrajz-szerű olvasatoknak. Nézetünk szerint nem lehetünk biztosak abban, hogy egy verses román bontakozna ki előttünk két fő- és számos epizódszereplővel. A felkínált alternatív javaslat, mely az Aenigma című vers más típusú kulcverssé olvasását veszi alapul, ha nem is mindent kielégítő, de használható – bár kétségkívül kevésbé mozgalmas – értelmezések létrejöttét segítheti.

ISTENES ÉNEKI. 29

 HYMNVS TERTIVS.
*Ad spiritum Sanctum, pro felici
 conjugio.*

A Z szent Háromságnak harmadik szemé-
 mélye, Szeretlemnek Isten szerént
 gerjeltője, Az jó házasságnak ki vagy
 boldch szerzője, Szívek szentelője.
B + Szent